

liggen. Betekende de revolutieperiode dan wel echt een breuk in de verhouding tot het verleden? En aan welke culturele noden kwam de massificatie van de interesse in het verleden in de negentiende eeuw dan precies tegemoet? Aan deze belangrijke vragen gaat Mathijsen jammer genoeg voorbij. Ze beschrijft op uitstekende wijze het verloop van het proces, maar blijft vaag over de oorzaken ervan. Toch liggen net op dat gebied de uitdagingen voor het verdere onderzoek.

Tegenover een gebrek aan aandacht voor de voorgeschiedenis van het onderwerp staat een verfrissende betrokkenheid op de hedendaagse cultuur. In haar kenmerkende persoonlijke stijl aarzelt Mathijsen niet om stelling te nemen in cultuurpolitieke kwesties en om lijnen door te trekken naar het heden. Dat maakt het boek niet alleen onderhoudend maar geeft de lezer, als onvermijdelijke erfgenaam van de negentiende-eeuwse historiezucht, ook stof tot nadenken over de eigen omgang met de geschiedenis.

Brecht Deseure

Universität Passau, Vrije Universiteit Brussel

Huib J. Zuidervaart, *Ridders, priesters en predikanten in Schelluinen. De geschiedenis van een commanderij van de Ridderlijke Duitse Orde* (Hilversum: Verloren, 2013) 204 p. ISBN 978-90-8704-389-6 [Bijdragen tot de Geschiedenis van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 7].

Schelluinen in de Alblasserwaard is vernoemd naar de havenstad Ashkelon die in 1153 met veel moeite door kruisvaarders veroverd werd. Reden genoeg om te veronderstellen dat de stichter van dit kleine dorp in de ban van het Heilige Land is geweest. Zijn nazaat Dirk III van Altena nam zelf deel aan een kruistocht en besloot na thuiskomst in 1220 de kerk met flink wat land en rechten eromheen aan de Duitse Orde te schenken. De Duitse Orde was toen een nog jonge hospitaal- en ridderbroederschap die zich naar het voorbeeld van de Johannieten zowel op vechten als verplegen toelegde. Zij liet er een klein beheercentrum onder de titel van commanderij optrekken, dat onder het provinciale hoofdhuis in Utrecht kwam te horen en dus van daaruit van broeders werd voorzien. Dat waren er overigens nooit meer dan drie. In perioden van tegenspoed was het er zelfs maar één: geen ridder maar een priester, die behalve de administratie dan ook de parochiezielzorg voor zijn rekening nam.

Wetenschapshistoricus Huib Zuidervaart heeft - uit neveninteresse - de geschiedenis van dit minuscule Duitse Huis vervat in een niet te dik boek. Getuige het woord 'predikanten' in de titel volgt hij de wederwaardigheden van het bezitscomplex met de kerk ook nog na de Reformatie. Ook al zetelde er sinds 1572 niemand

meer, de commanderij is als papieren instelling blijven leven. De reden daarvan is dat de Utrechtse tak van de Duitse Orde, waaronder ze hoorde, haar bestaan heeft kunnen voortzetten door zich in de vroege zeventiende eeuw tot een protestantse adelscorporatie om te vormen. Het huis van Schelluinen was één van de veertien dependances van het Duitse Huis te Utrecht – de oudste ook, trouwens - en staat in het boek tot op zekere hoogte model voor de andere (kleine) commanderijen.

De studie is niet helemaal nieuw, in zoverre Zuidervaart in de jaren tachtig al twee publicaties aan Schelluinen had gewijd. De teksten daaruit zijn nu samengesmeed, flink aangevuld, aan de recente literatuur getoetst en van mooie illustraties en kaartjes voorzien. De bronnen zijn grotendeels afkomstig uit het relatief goed bewaarde archief van de Ridderlijke Duitse Orde, balije van Utrecht. De opbouw is chronologisch-thematisch met als kern hoofdstuk II over de geschiedenis van het huis tot de Opstand. Centraal daarin staan de relatie met het Utrechtse huis en de band met de regionale sponsors en beschermers, zoals de heren van Altena en de heren van Arkel. Verder draait het verhaal om de pogingen van de opeenvolgende commandeurs om hun eigen stand en die van hun orde op te houden. Hoewel een systematische vergelijking met andere commanderijen ontbreekt, biedt het verhaal van Schelluinen een spiegel van het reilen en zeilen op lokaal niveau van een orde, die zijn militaire werkterrein aan de grenzen van de christenheid had maar tegelijkertijd zichtbaar moest zijn voor zijn weldoeners in het Avondland. Dat laatste hield onder meer in dat priesterbroeders er memoriediensten moesten houden, naast het waarnemen van de zielzorg. Aardig is dat juist voor Schelluinen de liturgie voor zulke diensten in een document is vastgelegd, de *Constitutio Scalunensis*, die als bijlage 4 achterin is opgenomen.

Het genereren van voldoende inkomsten blijkt met name in de vijftiende en vroege zestiende eeuw problematisch te zijn geweest. Oorlogsgeweld en overstromingen zorgden ervoor dat het bescheiden grondbezit van 124 morgen bij herhaling te weinig opleverde om de contributie aan Utrecht te kunnen betalen. De bewaard gebleven middeleeuwse rekeningen geven daarvan een goed beeld. Niettemin had het huis met zijn ridderlijke uitstraling een centrumfunctie voor de streek, blijkens het gegeven dat het waterschap van het Land van Arkel er vaak zijn heemraadvergadering hield.

Al met al betreft het een handzame lokale studie, zonder veel pretentie, maar goed gecomponeerd en vlot leesbaar. Onder de informatieve bijlagen treft men verder de oudst overgeleverde rekening, een overzicht van alle broeders die in Schelluinen hebben verbleven en een boekenlijst uit de zestiende eeuw. Een index completeert het boek.

J.A. Mol

Universiteit Leiden, Fryske Akademy